

עקידת יצחק (ג):

התמודדות מדרשית ופרשנית עם בעיית הציווי

Akedat Yitzhak (3)

How the Midrash & Classic Exegetes Contends With the Enigmatic Command

(1) בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת וירא פרשה נה
 וְתַתֶּה לְיִצְחָק גַּם לְהַתְנוּסָה מִפְּנֵי קִשְׁטֵי סֵלָה: תהלים ס, ו

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו' נתתה ליראיך גם להתנוסס וגו' ניסיון אחר ניסיון גידלון אחר גידלון בשביל לנסותם בעולם בשביל לגדלן בעולם כנס שלספינה, וכל כך למה מפני קישט סלה בשביל שתתקשט מידת הדין בעולם שאם יאמר אדם למי שהוא רוצה מעשיר ולמי שהוא רוצה מעני ולמי שרוצה הוא עושה מלך, אברהם כשרצה עשאו עשיר כשרצה עשאו מלך, יכול את להשיבו ולאמר לו יכול את לעשות מה שעשה אברהם, ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו אחר הצער הזה נאמר לו קח נא את בנך וגו' ולא עיכב נתתה ליראיך גם להתנוסס, והאלהים נסה את אברהם].

ה' צדיק יבחן ורשע יאהב חמס שנאה נפש: תהלים יא, ה

י"י צדיק יבחן וגו' אמר ר' יונתן היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרוערעים שאינו מספיק להקיש עליהן אחת עד שהוא שוברים ומה בודק קנקנים ברורים שאפילו הוא מקיש עליהן כמה אינו שוברים, כך אין הקב"ה [מנסה את הרשעים] אלא את הצדיקים י"י צדיק יבחן, אמר ר' יוסי בן חנינה [הפישתני הזה בשעה שיוודע שהפשתן שלו יפה, כל שהוא כותשה היא משבחת ומשתמנת, ובשעה שהיא רעה אינו מספיק לקיש [עליה אחת] עד שנפקעת, כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים שנ' י"י צדיק יבחן], אמר ר' לעזר לבעל הבית שהיה לו ב' פרות אחת כוחה יפה ואחת כוחה רע, על מי נותן העול, על אותה שכוחה יפה, כך הקב"ה אינו מנסה אלא הצדיקים י"י צדיק יבחן, ד"א י"י צדיק יבחן זה אברהם והאלהים נסה את אברהם.

בְּאִשֶּׁר דְּבַר-מֶלֶךְ שְׁלֹטָן וּמִי יֹאמַר לוֹ מִדֵּתְעֵשָׂה: קהלת ח: ז

ר' אבין פתח כאשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה אמר ר' אבין לרב שמצווה לתלמידו וא' לו אל תלווה בריבית, והיה הוא מלוה בריבית, אמר לו ר' אתה א' לי אל תלוה בריבית ואת מלוה בריבית, אמר לו אני אמ' לך אל תלוה בריבית לישראל אבל לאומות הלווה שנ' לנכרית שך וגו', כך אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבון כל העולמים כתבת בתורה לא תקס ולא תטר ואתה נקם י"י ובעל חימה נקם י"י לצרו ונטר הוא לאויביו, אמר להם הקדוש ברוך הוא אני כתבתי בתורה לא תקס ולא תטר לישראל אבל באומות נקם נקמת בני ישראל, [לא תנסו, והאלהים נסה את אברהם].

אחר הדברים האלה הרהורי דברים היו שם, מי הירהר, אברהם, אמר שמחתי ושמחתי הכל ולא הפרשתי להקב"ה לא פר ולא איל אחד, אמר לו הקדוש ברוך הוא על מנת שנאמר לך שתקריב לי את בנך ולא תעכב, על דעתיה דר' לעזר דאמר אלהים והאלהים הוא ובית דינו מלאכי שרת אמרו אברהם זה שמח ושימח את הכל ולא הפריש להקב"ה לא פר ולא איל, אמר להם הקדוש ברוך הוא על מנת שנאמר לו שיקריב לי את בנו ולא יעכב, יצחק ושמעאל היו מדיינין זה עם זה, זה אמר אני חביב ממך שמלתי ל"ג שנה וזה א' אני חביב ממך שמלתי לח' ימים, אמר לו ישמעאל אני חביב שהייתי יכול למחות ולא מחיתי, באותה שעה אמר יצחק הלוי יגלה עלי הקדוש ברוך הוא ויאמר לי שנחתיך אחד מאיברי ולא אעכב, אמר לו הקדוש ברוך הוא על מנת שתקריב לי עצמך ולא תעכב. ר' יהושע בשם ר' לוי אפעלפי שהדברים אמ' במישע מלך מואב אינו מדבר אלא ביצחק שנ' במה אקדם י"י אכף לאלהי מרום וגו' האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי.

(2) דרכו של רש"י
רש"י בראשית כב, ב

והעלהו - לא אמר לו שחטוהו, לפי שלא היה חפץ הקב"ה לשחטו אלא שיעלהו להר לעשותו עולה, ומשהעלהו אמר לו הורידהו:

רש"י בראשית כב, יב

כי עתה ידעתי - אמר רבי אבא אמר לו אברהם אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, וחזרת ואמרת קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער. אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה, כשאמרתי לך "קח" מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך שחטוהו אלא העלהו, אסקתיה אחתיה:

רש"י בראשית כו, ב

אל תרד מצרימה - שהיה דעתו לרדת מצרימה כמו שירד אביו בימי הרעב, אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך:

(3) דרכו של רלב"ג
רלב"ג בראשית כב, ב

...וילך אל ארץ המוריה ויעלהו שם לעולה על אחד מהרי המוריה אשר יאמר אליו השם. והנה כוון השם יתעלה בזה המאמר שיעלהו שם בעבור עולה, רצוני לומר שיראה יצחק שם הקרבת העולה לשם, כדי שיתחנך בעבודת השם יתע' ויגיע לשלמות.

(4) דרכו של רשב"ם
רשב"ם בראשית כב, א

ויהי אחר הדברים האלה - כל מקום שנא' אחר הדברים האלה מחובר על הפרשה שלמעלה. אחר הדברים האלה, שהרג אברהם את המלכים אמר לו הק', אל תירא אברם, מן האומות. ויהי אחר הדברים האלה, שנוולד יצחק, ויוגד לאברהם לאמר עוד ובתואל ילד את רבקה. וכן אחר הדברים האלה, שהגיד מרדכי על בגתן ותרש, גדל המלך אחשורוש את המן, שרצה להרוג את מרדכי והועיל לו מה שהציל את המלך ונתלה המן. אף כאן אחר הדברים שכרת אברהם ברית לאבימלך לו ולנינו ולנכדו של אברהם ונתן לו שבע כבשות הצאן וחרה אפו של הק' על זאת שהרי ארץ פלשתים בכלל גבול ישראל והק' ציוה עליהם לא תחיה כל נשמה וגם ביהושע מטילין על ערי חמשת סרני פלשתים גורל, לכן והאלהים נסה את אברהם קינתרו וציערו כדכת' הנסה דבר אליך תלאה, על נסותם את יי, מסה ומריבה, בחנני יי ונסני. כלומר נתגאית בבן שנתתיו לכרות ברית ביניכם ובין בניהם, ועתה לך והעלהו לעולה ויראה מה הועילה כריתות ברית שלך. וכן מצאתי אחרי כן במדרש של שמואל ויהי ארון יי בארץ פלשתים שבעה חדשים. כת' את שבע כבשות הצאן תקח מידי. אמר לו הק' אתה נתתה לו שבע כבשות, חייך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחין אותן. ד"א חייך שבניו הורגים שבע צדיקים מבניך ואילו הן שמשון חפני ופנחס שאול ושלשה בניו. ד"א חייך שבניו מחריבים שבע משכנות, ואילו הן אוהל מועד וגלגל נוב ושילה [וגבעון] ובית עולמים [תרין]. ד"א שארון מחזיר בשדה פלשתים שבעה חדשים. נסה קונטרס ארי"אה:

ביקורת על אברהם

Rabbinic Critique of Avraham

(5) ירמיהו יט, ה

וּבָנָו אֶת־בְּמֹת הַפְּעֵל לְשָׂרְף אֶת־בְּנֵיהֶם בְּאֵשׁ עֵלֹת לְבַעַל אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל־לְבִי:

(6) מל"ב ג, כו-כוז

(כו) וַיֵּרָא מֶלֶךְ מוֹאָב כִּי־חָזַק מִמֶּנּוּ הַמֶּלֶךְ־הַמִּצְרִי וַיִּקַּח אֹתוֹ שְׁבַע־מְאֹת אִישׁ שַׁלְף חָרָב לְהַבְקִיעַ אֶל־ מֶלֶךְ אֲדוּם וְלֹא יָכֹל: (כוז) וַיִּקַּח אֶת־בָּנָו הַבְּכוֹר אֲשֶׁר־יָמְלֵךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עִלָּה עַל־הַחֲמָה וַיְהִי קֶצֶף־גָּדוֹל עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ מֵעֵלְיוֹ וַיָּשֻׁבוּ לְאֶרֶץ:

(7) שופטים יא, לט

וַיְהִי מִקֵּץ שָׁנִים חֲדָשִׁים וַתָּשָׁב אֶל־אֲבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ אֲשֶׁר נָדָר וְהָיָה לֹא־יִדְעָה אִישׁ וְתַהֲיֶיחַק בְּיִשְׂרָאֵל:

(8) מיכה ו, ו-ז

(ו) בְּמַה אֶקְדֵּם ה' אִפְךָ לֵאלֹהֵי מְרוֹם הַאֲקַדְמֶנּוּ בַּעֲוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה:
(ז) הִירְצָה ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נְחֹלֵי־שָׁמֶן הָאֲתָן בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי פְרִי בִטְנֵי חַטָּאת נִפְשֵׁי:

(9) תענית ד'

אשר לא צויתני זה בנו של מישע מלך מואב שנאמר ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ועלהו עולה ולא דברתי זה יפתח ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם.

(10) בראשית רבה (וילנא) פרשת וירא פרשה נו

א"ר אחא התחיל אברהם תמיה אין הדברים הללו אלא דברים של תימה, אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע, חזרת ואמרת קח נא את בנך ועכשיו את אמר לי אל תשלח ירך אל הנער אתמהא, אמר לו הקדוש ברוך הוא אברהם לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה, כשאמרתי לך קח נא את בנך לא אמרתי שחטוהו אלא והעלהו לשם חיבה אמרתי לך אסיקתיה וקיימת דברי, ועתה אחתיניה, נ"א משלו משל למלך שאמר לאוהבו העלה את בנך אל שלחני הביאו אותו אוהבו וסכיננו בידו אמר המלך וכי העלהו לאכלו אמרתי לך העלהו אמרתי לך מפני חיבתו, הדא הוא דכתיב ולא עלתה על לבי זה יצחק.

And it came to pass after these things, that God tested [nisah] Avraham. It is written, You have given a nes (flag, banner) to those who fear You, that it may be displayed [lehithnoses] because of truth [koshet], selah (Ps. 60:6): this means, trial after trial, greatness after greatness, in order to test them in the world and exalt them in the world like a ship's flag. And why all this? *Because of truth, selah*: so that the attribute of justice [din] may be verified [titkashet] in the world. Thus, if one says: 'Whom God wishes to enrich, God enriches; to impoverish, God impoverishes; whom God desires God makes into a king; when God wished, God made Avraham wealthy, and when God wished God made him a king!' Then you can answer that person and say, 'Can you do what Avraham did?' And the person would ask: 'What did he do?' and you say: *Avraham was a hundred years old, when his son Itzchak was born to him*; yet after all this pain it was said to him: *Take, please, your son, your only son*, yet he did not refuse. This is *You have given a flag to those who fear You, that it may be displayed.*

Ad-nai tries the righteous; and His soul hates the evil ones and those who love violence Rabbi Yonatan said: When a flax worker knows that his flax is of good quality, the more he beats it the more it improves and the more it glistens; but if it is of inferior quality, he cannot give it one knock without it splitting. Similarly, Ad-nai does not test the wicked - why? Because they cannot withstand it, as it is written *And the evil ones He expels like the sea* and who does God test? The righteous, as it says *Ad-nai tries the righteous. And it was, after these things, his master's wife cast [tisah] [her eyes upon Yosef and said, "Lie with me." And it was, after these things* Rabbi Yonatan said: A potter does not test defective vessels, because he cannot give them a single blow without breaking them. What then does he test? Only strong vessels, for he will not break them even with many blows. Similarly, the Holy One of Blessing does not test the wicked but the righteous, as it says, *Ad-nai tries the righteous* Rabbi Eleazar said: When a man possesses two cows, one strong and the other weak, on which one he puts the yoke? Surely on the strong one Similarly, God tests only the righteous, as it says, *Ad-nai tries the righteous.*

Another opinion: *The Lord tests the righteous* – This is Abraham – *Sometime after these things, God tested Abraham.* R. Avin expounded: *Since a king's word is supreme, who can say to him: 'What are you doing?'* – R. Avin said: [This may be compared] to a teacher who commands his student, saying to him: *You shall not judge unfairly,*" but [the teacher himself] judges unfairly; *Do not take a bribe,* but [the teacher himself] takes a bribe; Do not lend on interest, but [the teacher himself] lends on interest. His student said to him: Rabbi, you said to me: Do not lend on interest, but you lend on interest? [Is it] permitted to you but forbidden to me? [The teacher] said to him: I said to you: Do not lend on interest to a Jew, but you may lend on interest to an idol worshipper, as it is written: *You may lend on interest to a foreigner, but you may not lend on interest to your brother [Israelite].* Thus Israel said before The Holy One Blessed be He: Master of the Universe, you wrote in your Torah: *You shall not take vengeance or bear a grudge,* but you take vengeance and bear a grudge, as it is said: *The Lord*

is vengeful and fierce in wrath. The Lord takes vengeance on His enemies. The Holy One Blessed be He said to them: I wrote in the Torah: *You shall not take vengeance or bear a grudge against your countrymen,*” but I take vengeance against idol worshippers – *Avenge the Israelite people on the Midianites.* It is written: *Do not test the Lord* – [but] *God tested Abraham.*

After these things — misgivings were experienced on that occasion. Who then had misgivings? Avraham, saying to himself: ‘I have rejoiced and made all others rejoice, yet I did not set aside a single bullock or ram for the Holy One of Blessing.’ Said the Holy One of Blessing to him: ‘I know that even if you were commanded to offer your only son to Me, you would not refuse.’ - this is according to Rabbi Eleazar who said that the employment of va-e-lohim where E-lohim would suffice, implies both God and God’s Court. It was the ministering angels who spoke thus: ‘This Avraham rejoiced and made all others rejoice yet did not set aside for the Holy One of Blessing a single bullock or ram.’ Said the Holy One of Blessing to them: ‘Even if we tell him to offer his own son, he will not refuse.’ Itzchak and Ishmael were engaged in a dispute: the latter argued, ‘I am more beloved than you, because I was circumcised at the age of thirteen’; while the other retorted, ‘I am more beloved than you, because I was circumcised at eight days.’ Said Ishmael to him: ‘I am more beloved, because I could have protested, yet I did not.’ At that moment Itzchak exclaimed: ‘O that God would appear to me and bid me cut off one of my limbs! then I would not refuse.’ Said God: ‘Even if I bid you sacrifice yourself, you will not refuse.’

[Another version: Said Ishmael to him: ‘I am more beloved than you, since I as circumcised at the age of thirteen, but you were circumcised as a baby and could not refuse.’ Itzchak retorted: ‘All that you did lend to the Holy One of Blessing was three drops of blood. But look, I am now thirty-seven years old, yet if God desired of me that I be slaughtered, I would not refuse.’ Said the Holy One of Blessing ‘This is the moment!’ Straightway, *God tested Avraham.*]